

Ud i det fri

– om idrætten i provinsbyen i mellemkrigstiden

Af Niels Kayser Nielsen

Generelt

Efter den første turbulente fase i 1800-tallet med såvel organisatorisk som økonomisk usikkerhed kom idrætten fra ca. 1920 ind i en stabiliseringsfase.¹ Der var allerede sket en bred introduktion af en række idrætsgrene. Der var anlagt en del idrætspladser rundt om i byerne. Der var, takket være de lovgivningsmæssige rammer fra 1919 med 8 timers arbejde, 8 timers hvile og 8 timers søvn, sørget for en del fritid til den brede befolkning. Og den sportslige ånd – med vægten lagt på dyrkelse af ungdommelighed, viljestyrke og sundhed i kombination med dynamik, fremskridtstro og udviklingsoptimisme – slog for alvor igennem i tiden fra århundredskiftet og frem til 1. verdenskrig.² Som skolelæge C. C. Jessen, der tillige var formand for Københavns Lægeforening, udviklingsoptimistisk formulerede det i Gymnastisk Selskabs Årsberetning 1905:

»I gennem Aaringer er Forstaaelsen af Legemets Krav til andet og mere end Føde og Klæder arbejdet frem og vokset frem. I stadig videre Kredse har man lært at stræbe frem mod Renhed og Sundhed, Smidighed og Kraft ved Hjælp af Vand, Sol og frisk Luft – ved Idræt og Gymnastik. Menneskeslægten har genfundet en Kilde, i hvis Vande der er lægende Kraft, men som i Aarhundreder har været upaaagtet eller ikke tilstrækkelig paaagtet.«³

Det var på denne baggrund, at der i løbet af mellemkrigstiden skete en videre udbygning af idrætten. Nye udendørsanlæg kom

til, og der blev efterhånden bygget haller rundt om i flere af de større byer. Der foregik også en udvidelse af idrætsrepertoiret. Idrætsgrene som bordtennis, håndbold og badminton så dagens lys. Der blev uddannet instruktører, der kunne sørge for kvalifikation og fordybelse. Idrætten nåede for alvor ud i provinsen, så at der ikke længere kun var tale om hovedstadsidræt. Idrættens organisatoriske rammer blev lagt fast med DIFs love af 1925. Her placeredes Dansk Idræts-Forbund DIF som den samlende myndighed og som den overordnede repræsentation af den nye sport med ansvar og kompetence overfor myndighederne, samtidig med at de enkelte forbund fik langt større selvstændighed end hidtil. Endelig sørgede Radiofonien dels for en masseudbredelse af sporten, dels for at knytte sport og nationalfølelse sammen. Overordnet blev idrætten i denne periode knyttet sammen med tanken om velfærdssamfundet.

Det ses bl. a. ved, at DIF engagerede sig i sociale og samfundsmæssige spørgsmål, og som den eneste af de store idrætsorganisationer arrangerede idræt for de arbejdsløse. I det hele taget blev fronterne trukket op mellem den såkaldt »folkelige« idræt, der betonede de kulturelle spørgsmål i forbindelse med idrætten, og konkurrenceidrætten, også kaldet sport, der i højere grad vægtede de sociale opgaver, der knytter sig til idrætten. Der var fra begge parter tale om en ideologisk oprustning, hvor

begge sider slog på det demokratiske og det opdragende element i at dyrke idræt, men hvor DIF desuden betonedede det sociale og sundhedsmæssige aspekt. Det er i den forbindelse meget sigende, at Socialdemokratiet i 1930'erne lancerede en valgplakat, hvor man ser en fodboldspiller, der header til en bold. »Brug hovedet« lød sloganet, som et tegn på at idrætten nu var blevet folkelig, og som et tegn på at Socialdemokratiet bestræbte sig på at være hele Danmarks parti, og ikke kun arbejderklassens. Idrætten kunne fint bruges som symbol for denne bestræbelse.

Sammenfattende kan man kalde perioden frem til ca. 1930 for en konsolideringsfase, hvor der fortsat blev brugt megen energi på at udbrede kendskabet til idrætten i form af bl. a. agitation, information og demonstration af idræt for offentligheden. Det skete ofte i form af propagandastævner og opvisninger. Derimod udgør perioden ca. 1930-45 snarere en fase af videre opbygning. Her var det ikke længere slet så nødvendigt at propagandere for idrætten, idet idrætten nu tydeligvis var kommet for at blive, ligesom den i offentligheden fremstod som både socialt og sundhedsmæssig nyttig. Snarere drejede det sig om at knytte idræt og samfund sammen i en fælles udvikling. Det var i løbet af 1930'erne, at tanken om idrætten som en samfundsopgave for alvor slog igennem.

Det er denne samfundsmæssiggørelse af idrætten, der skal kastes nærmere lys over i det følgende. Samtidig er artiklen et bidrag til skrivningen af idrættens historie generelt i dette århundrede. Det sker bl. a. ud fra den betragtning, at idrættshistorien i mellemkrigstiden – modsat i Det moderne Gennembruds epoke – endnu stort set er ubehandlet. Endelig er artiklen også et forsøg på at råde bod på manglen af lokalhistoriske undersøgelser af idrættens liv i

denne periode. Også på dette felt gælder det, at kæden aldrig er stærkere end dens svageste led.

Idrætten under 1. verdenskrig

Under 1. verdenskrig havde Danmark været neutralt og derfor ikke involveret i krigshandlinger. Af samme grund blev idrætten også kun i begrænset omfang påvirket af situationen. Ganske vist var mange idrætsmænd indkaldt til sikringsstyrkerne, og mange klubber led ikke mindst organisatorisk herunder, men idrætten gik ingeniende i stå af den grund, og da de øvrige nordiske lande ligeledes var neutrale, kunne der også arrangeres fællesnordiske idrætsstævner.

I 1916 tages der således initiativ til fællesorganisering af det nordiske idrætsliv i form af en nordisk idrætskongres i Stockholm, som de respektive landes atletikforbund havde lavet forarbejdet til, men som dog ikke gav det store resultat. Som yderligere tegn på aktivitet kan nævnes, at alene i 1917 afvikledes: en skandinavisk landskamp i atletik i Oslo, svømmelandskamp mod Sverige, landskamp i boksning mod Norge, landskamp i fodbold mod Sverige med 20.000 tilskuere.⁴ Endvidere afholdtes en nordisk atletikkongres i april 1917 i København, der stiftes et Nordisk Forbund for Brydning og Vægtløftning kort før jul 1917, og i 1918 stiftes »De nordiske Rigsidrætsforbunds Fælleskomité« med henblik på en koordinering af det samarbejde, som rent idrætsligt var blevet intensiveret nu, hvor de nordiske lande var henvist til hinanden. Ligeledes spillede der igen fodboldlandskamp mod Sverige, og her lykkedes det endda at få fat i en hollandsk dommer til at lede kampen.⁵ Der skete med andre ord en masse på den fællesnordiske idrætsfront.

Men også indenlands var der fremmarch på en række andre fronter. Det gjaldt ikke mindst idrætsbyggeriet. I København indviedes Idræts huset i Københavns Idræts park i juni måned 1914, lige inden verdenskrigen brød ud i juli, ligesom badeanstalten Helgoland blev åbnet i Svanemøllebugten i København med et 100 m langt svømmebassin og plads til 3-4.000 tilskuere. I provinsen var der ligeledes planer om nye idrætsanlæg og stadion'er i flere større byer, såsom Aarhus og Aalborg. DIF udsendte i den forbindelse en pjece til 700 byråd og sogneråd landet over for yderligere at sætte skub i oprettelsen af idrætsanlæg, og de forberedende komitéer i Aarhus og Aalborg rettede da også henvendelse til DIF for at få vejledning i arbejdet, ligesom man i Aalborg i 1917 afholdt et stort propagandastævne for idrætten. Randers Byråd vedtog at yde et betragteligt beløb til opførelse af permanente idrætsbaner i byen, og Odense kommune anlagde en atletikbane, som Odense Gymnastikforening straks tog i brug.

Det var ligeledes under 1. verdenskrig, at Folketinget indså, at idrætten havde brug for økonomisk støtte til uddannelse af lærere og instruktører. Efter at bryggerierne Tuborg og Carlsberg var gået i front med et godt eksempel og havde støttet forbundet med 2.000 kr., måtte Folketinget bøje sig og tildele idrætten et årligt tilskud på Finansloven for 1917-18 på 5.000 kr. Fra 1920-21 blev dette årlige beløb forhøjet til 10.000 kr.

Heller ikke hvad angår selve idrætsudøvelsen, var tiden 1914-18 præget af dødvande. I Silkeborg stiftedes 1916 Silkeborg Boldklub, året efter Silkeborg Idrætsforening, og begge foreninger viste sig straks at være yderst levedygtige i den unge industriby. På Bornholm stiftedes Nexø Boldklub 1915, og i flere større byer blev der

grundlagt KFUM-idrætsforeninger som led i ungdommens opdragelse. Det skete således i 1916 i Fredericia og i 1917 i Odense. Takket være den hårde vinter 1916-17 vågnede også interessen for vinteridrætterne påny. I januar trængtes 100.000 i Dyrehaven på ski og kælk, og der blev arrangeret langrend i skovene i Nordsjælland. Og rent organisatorisk kan det som tegn på den manglende stilstand nævnes, at Dansk Amatør-Bokse Union og Københavns Golf Klub i 1915 optoges som medlem af DIF, og at det samme skete for Dansk Ride Forbund i 1918. Verdenskrigsårene var således nok præget af nedgang, men ikke af stilstand.

På den anden side kan man ikke se bort fra, at krigen påvirkede idrætslivet. Fx klagede Atletunionen i 1917 over at 3. kreds' arbejde ikke havde været særligt omfattende på grund af »de ekstraordinære Forhold, hvorunder vi for Øjeblikket lever«. ⁶ Der var et særligt stort frafald fra amatørboksnings til professionel boksnings, velsagtens som følge af dyrtiden og udsigten til let tjente penge. Det mest tydelige eksempel på, at krigen påvirkede idrættens gang, ser man måske i kampen om det jyske mesterskab i fodbold i 1914. At Vejen var kommet i finalen og vandt var ikke den store overraskelse, men måden det skete på var speciel: DSB havde set sig nødsaget til at ændre køreplanerne, så ved stillingen 2-2 i finalekampen mellem Vejen og Randers Freja, måtte Freja holde op, fordi spillerne skulle nå det sidste tog, og så blev Vejen jyske mestre. Men da Randers holdet senere protesterede, blev protesten godtaget – forholdene taget i betragtning. Således kostede krigen i den sidste ende Vejen et jysk mesterskab.

Tilsvarende beklagede Dansk Forening for Rosport, at krigen havde gjort priserne på bådmateriel dyrere. Desuden havde

man ikke benzin til motortræningsbåde og savnede derfor dommerfølgebåde. I det hele taget havde de vanskelige transportforhold vanskeliggjort kaproninger, forlyder det. OB måtte i 1918 opgive at afholde klubturneringer i tennis, da det var svært at få fat i bolde (hvilket på den anden side bevirkede en tilgang til cricket'en). Bornholms Boldspil Union (BBU) kunne i perioden 1914-19 p.g.a. de vanskelige dampskibsforhold ikke spille mod udenøse modstandere, og de få hjemlige kampe kunne ikke tilfredsstille spillerne. Tilsvarende ønskede gymnasterne i Dansk Gymnastik Forbund meget at få Idrætshuset tilbage, »naar vi engang atter kommer ind i roligere Forhold«. ⁷

Sammenlagt kan det konkluderes, at krigen nok vanskeliggjorde idrætslivet, men den ødelagde ikke begejstringen.

Propagandastævner og idrætsagitation

På den anden side var idrætten, især i provinsen, ikke mere velkendt, end at der stadig var brug for at udbrede kendskabet til den. Hos mange, især voksne, var den stadig forbundet med »tossierer« og »abekattestreg«. Hvad skulle idrætskrumspring dog gøre godt for, når man i stedet kunne bruge tiden fornuftigt til at dygtiggøre sig og til at tjene penge?

Her lagde de lokale idrætsforeninger og DIF på landsplan et stort stykke arbejde for dagen for at udbrede kendskabet til idrætten. Som supplement til de artikler om idrætspladser, der var blevet udsendt under 1. verdenskrig, udsendte DIF i 1925 pjecen »Idrætspladser, deres Anlæg og Vedligeholdelse« (om bl. a. spørgsmål vedr. byplanlægning og idræt) til organisationer under forbundet i de byer, hvor der ikke fandtes gode idrætspladser, til DDS&G's for-

skellige kredse samt til samtlige bykommuner og sogneråd, seminarier og højskoler. ⁸

Men også de regionale idrætssammenlutninger sørgede for et virkningsfuldt agitationsarbejde. Vi ved således fra Haderslev, at den omstændighed, at Jysk Atletik Forbund i maj 1922 her lod afholde et propagandastævne, bevirkede, at en kreds af unge langboldspillere fandt ud af, at atletik var noget for dem, så at de i august samme år stiftede en atletikforening. ⁹

Som et andet eksempel på klubdannelser ad den vej kan nævnes Aalborg Svømmeclubs initiativer. 1917 arrangerede klubben, som da var fire år gammel, en propagandaflugt, i 1918 arrangerede man en opvisning i Hobro havn mod den ene af sine evindelige modstandere, Randers Freja (AGF var den anden), som blev overværet af over 1.000 tilskuere, og i 1921 deltog man for at udbrede kendskabet til svømning i en agitationssvømning i havnen i Sæby, som straks medførte stiftelsen af en svømmeklub dér. ¹⁰

Det var ligeledes i propagandaøjemed, at Stævneklubberne KB, B93, AB, Frem og B1903 i tyverne inviterede engelske hold til København, hvor de som regel spillede tre kampe for fulde huse. Og samme motiv lå bag Aalborgs tilsvarende initiativ i 1927. Til kampen mod Cardiff City fra Wales året efter havde man sørget for ekstratog, ligesom der var 50 øres rabat på billetten.

For yderligere at udbrede kendskabet til fodbold uden for hovedstaden sørgede DBU for at spille den første fodboldlandskamp i provinsen i september 1925 (3-3 mod Finland) på det nye, flotte Aarhus Stadion med det smukke efterårsløv i skoven omkring som kulisse. Tilskuerpladserne var blevet udvidede og forbedrede, takket være støtte fra både DBU og Aarhus kommune.

Men også via information og oplysning søgte man at udbrede kendskabet til idræt. I Idrættshusets bibliotekssal i København havde man populære idrætsblade liggende fremme til offentlighedens benyttelse. Det gjaldt fx det af Emil Andersen redigerede Idrætsbladet og Johs. Gandils Sportsbladet som de to store, men også provinsens idrætsblade såsom Sportsmanden og Jysk Idrætsblad, som i kortere perioder blev udgivet og distribueret fra Aarhus.

At Dansk Badminton Forbund i 1933, tre år efter forbundets dannelse, havde 33 klubber og knap 3.000 medlemmer skyldtes ikke kun, at spillet blev anset for at være et glimrende motions- og kampspil; men også at forbundet fra starten drev på med et offensivt agitationsarbejde, omfattende såvel propaganda i pressen som udsendelse af dygtige spillere til demonstration og instruktion.¹¹ Alene i 1933 besøgte man følgende lokaliteter: Odense, Hillerød, Mariibo, Holbæk, Slagelse, Hundslund, Aalborg, Hjørring, Korsør, Ringsted, Nykøbing Falster, Svinninge – samt Malmö.¹²

På den anden side set kan man ad indirekte veje se, at idrætten allerede havde vakt offentlighedens interesse også i de mindre provinsbyer. I Middelfart fik MG&IK i 1920 af kommunen overdraget en sportsplads i den østlige del af midtbyen, som »dog vil blive beslægtet til Baneanlægget i nærmeste Fremtid«.¹³ Det var man dog ikke alt for ked af i bestyrelsen, da den på tre sider grænsede op til offentlig vej og derved afskar klubben fra at tage entré. Omend offentligheden ikke ville betale for at se på idræt, kikkede den alligevel nysgerrigt på aktiviteterne på idrætspladserne.

Nye anlæg

Anlæggelsen af nye idrætsanlæg er et an-

det af mellemkrigstidens typiske kendetegn. Her ser man for alvor koblingen mellem de nye velfærdstanker i offentligheden og idrætten, omend i første omgang ofte via privat godgørelse. I Ikast var den magtfulde gårdejer Niels Thygesen i Suderbæk, der sad i bestyrelsen for kvægavlforeningen og var direktør for Ikast Sparekasse, blevet imponeret af det nyligt opførte Engesvangbad, da han ligeledes var interesseret i ungdomsarbejde. Han kom i den forbindelse på tanken, at et sådant friluftsbad måtte man også have i Ikast, hvor man ellers tidligere havde badet i Storåen, der dengang var forholdsvis ren. I 1932 byggede han så helt på eget initiativ badet på sine jorder ved Storåen uden for byen.¹⁴

I Espergærde opstillede man to almindelige pinde i hver sin ende af engen i Egebæksvang, med en kasket på hver. Så havde man et mål i hver ende af banen.¹⁵ I As mellem Horsens og Juelsminde var fodbold- og håndboldbanerne placeret på »Søren Poulsens, Søren Juelsens, Kjertan Sørensens, Otto Iversens, Holger Kochs og Karl Petersens marker«.¹⁶ Om en fodboldkamp i Aars kort før 1. verdenskrig forlyder det, at spillet ofte blev afbrudt af de adstadigt vandrende kirkegængere, der uanfægtet fulgte kirkestien tværs over banen.¹⁷ I Arnager på Bornholm hedder det om idrætten i mellemkrigstiden, at man benyttede et areal ved Sdr. Landevej – skiftevis nord og syd for vejen, afhængig af får og avl.¹⁸ I Klokkeholm i Vendsyssel lejede man i 1934 og 1935 en spilleplads af en gårdejer Johansen for 225 kr. Men da den lå op ad én af hans kornmarker, krævede han også erstatning af idrætsforeningen for ødelagt korn.¹⁹

Disse eksempler kan fortælle, at man i by som på land i denne første fase indrettede sig, som man bedst kunne. Hvor idræt begyndte og hvor natur og omgivelser slut-

tede var ikke så ligetil at sige. Idrætten indgik »naturligt« i landskabet som ved tidligere tiders almuelege og folkelige fester. Man dyrkede idræt på arealer, der blev brugt til meget andet end idræt.

Men tendensen gik umiskendeligt i retning af rene idrætspladser, hvor det offentlige var medfinansierer. Et par case stories kan illustrere dette. I Vejen købte Vejen Sportsforening, der var blevet grundlagt allerede i 1890 i tilslutning til den tidlige industri ved jernbanen,²⁰ i 1902 en sportsplads mellem Nørregade og Vester Allé på ca. 2 tdr. land for 1362 kr. plus 250 kr. i betaling for en adgangsvej gennem landpost Petersens have. Stat og kommune støttede finansielt, mod at de skolesøgende børn havde adgang og brugsret til sportspladsen. Og i 1917 købte kommunen endnu et areal, i Vorup Mose, hvor der siden blev indrettet stadion og skøjtebane.²¹

Situationen i Kolding minder til dels herom. Her havde Kolding Cricket Klub, grundlagt i 1867 efter at den utrættelige lærer Lauritsen fra Odense året forinden havde givet vejledning, gennem årene måttet spille på byens markedsplads for enden af Låsbygade, hvor banen skrånede kraftigt og var knoldet og ujævn, og hvor spillerne aldrig kunne vide, hvornår pladsen var disponibel, da kommunen lejede den ud til andre formål.²² At Kolding efterhånden fik selvstændige idrætsanlæg og et stadion for hele byen lykkedes imidlertid først via mange omveje.

Et første skridt i den retning blev taget, da Kolding Cykleklub (1889) i 1896 påtænkte anlæggelse af en cyklebane, og i det øjemed stiftede aktieselskabet Kolding Cykle-, Is- og Sportsbane. Denne klub købte i 1898 en grund af enkefru Borch ved vandværket i Alpedalen i byens nordvestlige del, og her kunne man så indvie banen med den pompøse pavillon Olympia

som vartegn. Imidlertid kunne sagen ikke løbe økonomisk rundt, og år 1900 overtog byrådet cykelbanen, som derefter bl. a. blev lejet ud til Kolding Idræts-Forening. Synnerligt velegnet til idræt var baneanlægget imidlertid ikke, da det nærmest var en bundløs eng, der desuden blev brugt til dyrskuer. Kolding kommune prøvede derfor at forbedre banerne, men måtte til slut opgive ævred, og i 1927 vedtog byrådet så at bygge et helt nyt anlæg i nærheden, mod at idrætsfolkene selv skulle samle penge ind for at bære deres del af byrden. I 1931 kunne man foretage indvielse af stadionanlægget, som i 1933 blev forsynet med en stor trætribune og udbygget med flere træningsbaner. Der var enighed om, at byen nu endelig havde fået et af landets smukkeste og bedste anlæg.

At man rundt om i byerne var stolte over de nye anlæg, kan Haderslevs idrætsanlægs historie bevidne, og historien herom kan samtidig illustrere de forhold, idrætten til daglig virkede under i mellemkrigstiden. Haderslev Idrætsforening blev startet i 1922. Som så mange andre steder kneb det i begyndelsen med pladsforholdene. Kun Louisepladsen var til disposition, og den skulle man dele med 4-5 andre klubber. Det var besværligt for en atletikforening. Omklædningsforholdene var også miserable. Man klædte om i et tårn ved Idrætshuset, og efter træning var der kun to kolde brusere til rådighed. Senere fik man dog adgang til at benytte baderummet i både Louiseskolens og Hertug Hans-skolens kælder. Men det var ikke problemfrit: formanden for sundhedskommissionen i Haderslev mente, at det kunne indebære smittefare for skolebørnene. Militæret havde ikke den slags skrupler, og fra 1925 fik foreningen adgang til at benytte kaserneområdet, incl. gymnastiksalen, til træning.

I 1934 blev Haderslev Stadion indviet,

og det medførte et vældigt opsving for atletikken. Men i starten forbød man atletikudøverne at løbe i pigsko på stadion, ligesom grønsværen ikke måtte benyttes til opvarmingsgymnastik, da man mente, at det ville slide for stærkt på græstæppet. Dette eksempel fra Haderslev viser, at bystyret fuldt ud var klar over den prestige, der lå i et flot stadion.²³

I Odense blev der i 1928 for første gang i provinsen roet på det fine anlæg, som kajak- og roklubberne havde lavet ved Stige. Desuden rådede man siden omkr. 1920 over to atletikanlæg, nemlig banen bag Odense Kaserne og Kochsgadeanlægget i den anden ende af centrum.²⁴ I slutningen af 1920'erne blev der bygget svømmehaller rundt om i provinsbyerne. Første sted var Aalborg, men Varde, Aarhus, Horsens, Holstebro og Sdr. Omme fulgte trop – efter at Niels Bukh havde lavet den første svømmehal i Ollerup i 1926. I 1933 blev der lavet svømmehal i Aarhus og svømmebad i Odense, som også fik svømmehal i 1938.²⁵ De mange svømmehaller var med til at skabe forudsætningerne for dansk svømmnings storhedstid, hvor vi de næste 20 år var blandt Europas bedste nationer.

Nykøbing Falster fik sit stadion mellem Engboulevard og Tingsted Å i 1919.²⁶ Rønne fik sin lokalt så berømte Østergadebane i 1922. Randers indviede stadion i 1923, ligesom Helsingør fik nyt anlæg ved Ndr. Strandvej som afløser for det gamle Grønnehave-anlæg ved Nordhavnen. Anlæggene i Assens og Svendborg udvidedes dette år, medens Vejle fik sit stadion i Nørreskoven i 1924. Ikke kun i 1920'erne, men også i 1930'erne blev der lavet nye anlæg landet over. I de større byer ofte som egentlige stadions, hvorpå der senere rejstes tribuner. I stations- og landsbyerne var man taknemmelige for at få en spilleplads, som lå fast, og som hverken var skæmmet

af plovfurer og bøndernes ågerpriser for leje af den.

Det samme gælder opførelsen af det lokale klubhus. I Poulsker på Bornholm fandt dette sted i 1936. Sognerådet bevilgede tømmer, medlemmerne ydede frivilligt arbejde, ligesom lokalbefolkningen i det hele taget. Håndværker-regningen på i alt 1.400 kr. blev dækket ved andelslån uden rente. At snedkerne undervejs havde sjoflet arbejdet, da der var større penge at tjene andetsteds, kunne ikke ødelægge glæden ved det fælles resultat.²⁷

I det hele taget er disse historier om opførelse af idrætsfaciliteter rundt om i provinsen eksempler på, at idrætten i løbet af mellemkrigstiden for alvor rykkede ud fra hovedstaden. Ikke kun hvad anlæg angik, men også med hensyn til de idrætslige aktiviteter, som foregik på disse anlæg.

Provinsen kommer med

Da det første udvalgte jyske fodboldhold den 14.7.1918 slog de københavnske fælledklubber i Idrætsparken med 5-2, skrev hovedstadspressen, at nu kom der snart jyder på landsholdet. Det blev da også tilfældet. I 1923 debuterede, i en kamp mod Schweiz i Idrætsparken, Thorvald Schultz fra »De jyske Skotter« i Vejen, der dengang sammen med Ringkøbing var blandt Jyllands stærkeste fodboldhold. Til gengæld slap han ikke for hånsord i københavnerpressen, der ikke kunne forlige sig med, at »tranlamperne« fra Jylland trængte sig på. Denne holdning har man generelt haft svært ved at komme til livs. Så sent som i efteråret 1993 kunne man bevidne, at en dommer i fodboldens 1. division kaldte en Vejlespiller for »bondeknold«. Thorvald Schultz fortæller i sine erindringer om sin udtagelse som venstre innerwing, at han hellere ville have debuteret på udebane, da han så ville have

fået mere fair play af pressen. At hans deltagelse på landsholdet i københavnerpressen næste dag blev forbigået i tavshed, tog han som bevis for, at det ikke var gået »så ringe endda«. I modsat fald skulle man nemlig nok have skrevet om ham.

Ikke desto mindre kan Th. Schultz's debut ses som tegn på, at mellemkrigstiden var den periode i DIF's hundredårige periode, hvor provinsen for alvor kom med i idrætsudviklingen. Her blev idrætten landsdækkende. Således vandt Hermod fra Esbjerg det første hold-DM i gymnastik, ligeledes i 1923. Jyske bokserne, ikke mindst fra Aalborg, slog for alvor til i løbet af 1920'erne, men også de jyske brydere kom i søgelyset i dette tiår.

Propagandastævnerne, informationsarbejdet, pressens popularisering af idrætten og den omstændighed, at provinsens idrætsudøvere langsomt begyndte at gøre sig gældende på nationalt plan var med til at gøre idrætten til folkeeje. Der var i 1920'erne stadig tale om en kombination af skepsis og nyfigenhed, men også en nyvakt stolthed over idrættens resultater og dens repræsentationsværdi, der vidnede om, at idrætten endnu langt fra var gået befolkningen i blodet, men som helhed er tendensen tydelig nok: idrætten bliver i løbet af 1920'erne i nogen udstrækning en del af det samlede kulturliv, ikke kun i hovedstadsområdet, men også i provinsen, for så at slå fuldt ud igennem i løbet af 1930'erne. Dette skal vi hernæst belyse ved hjælp af en række case stories fra nogle provinsbyer, der samtidig kan illustrere de lokale forskelle i idrættens historie i mellemkrigsårene.

Aalborg

Som så mange andre steder i landet er skyttesagen også i Aalborg udgangspunkt

for den organiserede idræt. I Aalborg stiftedes skyttekredsen sommeren 1862. Fra 1869 havde skytterne i Aalborg, som andre steder, også gymnastik på programmet. Et andet initiativ udgik fra tobaksfabrikant Fr. Obel, som syntes, at hans cigarmagerlærlinge havde en for stillesiddende arbejdsdag. Af den grund opstillede han nogle gymnastikredskaber til dem til fri afbenyttelse, og med udgangspunkt i disse aktiviteter kunne så Aalborg Gymnastikforening stiftes 1880. 1866 blev den engelske sport bragt til Aalborg. Her spilledes den første cricketkamp – sandsynligvis den første i Danmark overhovedet. Initiativtageren var den engelske ingeniør Betts, som var medindehaver af det firma, der skulle anlægge jernbanen mellem Randers og Aalborg. Fodboldspillet synes at være begyndt 1892 i boldklubben »Sport«, der var dannet som modtræk til »de fine« klubber. Medlemmerne var fortrinsvis arbejdere, der hellere ville spille fodbold end cricket. Imidlertid var det her som andre steder først omkring århundredskiftet, at fodbolden for alvor slog igennem.²⁸

Men også på andre måder er der fælles træk i udviklingen i Aalborg og andre byer. Således overrislede man i Aalborg, som i Kolding, sportspladserne, når det var frostvinter. Til glæde for skøjteløberne blev fx det gamle anlæg ude i Grusgraven ved Høbrovej omdannet til skøjtebane. Men ellers har idrætten i Aalborg haft sin egen specielle historie, hvoraf noget er fælles med den øvrige idræt på landsplan, medens andet er farvet af byens specielle status som en stor arbejder- og industriby ved vandet. Således spillede vandidrætterne en stor rolle i det ålborgensiske idrætsliv i mellemkrigstiden, dels i kraft af talrige velbesøgte svømmestævner i fjorden, dels i kraft af nogle drabelige vandpolokampe, som var yderst populære.²⁹

Ikke så snart var 1. verdenskrig forbi, før Aalborg i 1920 kunne indvie et nyt, flot stadion i byens vestlige del, på en grund som spritfabrikkernes direktør Harald Jensen havde testamenteret idrætten. Det var ganske vist uden hverken sidde- eller ståtribune, men var alligevel et fint anlæg med inspektørbolig på den ene langside. Men på den anden side var der sportsliv og glade dage overalt i byen. De to gamle Eksercerpladser, med den lille placeret mellem slottet og kvægtorvet og den store øst for Karolinelund, havde været rammen om det meste af idrætten i Aalborg i de første år. Senere var den kommunale sportsplads i Grusgraven kommet til, ligesom Fjordmarken i vestbyen og Skansen i Nørresundby. Og det vrimlede med idrætsklubber og -foreninger, store og små.

Der var Tobaksarbejdernes Atletklub (1898), som nu hed Jyden. Der var Aalborg Tennisklub (1893), Aalborg Boldklub (1885) med fodbold, cricket og atletik på programmet, Aalborg Dame-Roklub (1916), Aalborg Roklub (1886), Aalborg Gymnastikforening (1884), Aalborg Fodsports Forening (1913), Aalborg Svømmeklub (1913), Aalborg Østre Tennisklub (1891), Sportsklubben Skjold (1891) som var en afholdsklub med fodbold, cricket og gymnastik på programmet, Aalborg Freja en arbejderklub i den fattige del af vestbyen, der spillede fodbold og dyrkede atletik på Fjordmarken, som de delte med Tobaksarbejdernes Idrætsforening (1918), Chang som var flip-proletarernes klub, og som var kendt for sin specielle, lidt forfinede omgangstone, drengeklubben IK 23 fra Kaye-rødsgade der spillede fodbold mod klubber fra de øvrige gader, hører også med i billedet, ligesom Politiets Idrætsforening fra 1926.

Alle disse klubber blev holdt sammen af SIFA (Samvirkende Idræts-Foreninger i

Aalborg), som var blevet stiftet 1911 af Eugen Schmidt, og som ikke kun i mellemkrigstiden, men helt op til i dag har været det koordinerende organ for idrætten i Aalborg.

Det som imidlertid især kendetegnede Aalborg som idrætsby i mellemkrigstiden var atletidrætten, der ofte er blevet betragtet som typisk arbejderidræt. I både boksning, brydning og vægtløftning var byen fremtrædende. Allerede i 1924 kunne to Aalborgboksere vende hjem fra de olympiske lege i Paris med henholdsvis en guld- og en sølvmedalje. De to boksere fik en heltemodtagelse. Mellem 10.000 og 20.000 trængtes på Nytorv for at hylde dem. De fik borgmesterens ord for, at de havde kastet glans over deres by og deres land i Paris, og den ene af bokserne, en arbejdsløs maskinarbejder, fik ved samme lejlighed arbejde på elværket. Bokserne havde gjort propaganda for deres sport, men fik altså også personligt udbytte af den. Disse to boksere kom fra Jyden, i byens centrum. Andre atletklubber var Thor ude i arbejderkvarteret Vejgård, der havde brydning på programmet. I den anden ende af byen, i det finere Hasseris, fandtes Sparta, som især satsede på boksning. Og på den anden side af Limfjorden slog Lindholm Bokseklub fra starten i 1932 straks sit navn fast. Atletidrætten var således så populær i Aalborg, at den kunne fordele sig kvartersvis.

Et andet karakteristisk træk ved idrætten i Aalborg i mellemkrigstiden er dens høje arbejderandel. Nok mere end så mange andre steder organiserede arbejderne selv idrætsforeninger, ligesom flere af de gamle, etablerede klubber og foreninger havde et tydeligt arbejderpræg. Aalborg Freja var én af dem. Klubben var blevet stiftet af drenge og lærlinge i Vestbyens arbejderkvarter og holdt til hér ved Fjordmarken og

Ryesgades skole. Klubben spillede oprindeligt i rød-sorter bluser, men det var ikke alle, der havde råd til det. Derfor skiftede man til hvide bluser. I nødstilfælde kunne man så bruge en undertrøje eller en aflagt natkskjorte. Af de nye klubber fra mellemkrigstiden kan nævnes AIK, som i 1919 brød ud af AFF, fordi man fandt denne klub for »fin«. Tobaksarbejdernes Idrætsforening, der blev stiftet af de ansatte på Obels tobaksfabrikker er et andet eksempel. En arbejdsplads-organisering af idrætten dannede også baggrund for Rørdal Boldklub fra 1928, hvor beboerne i området omkring cementfabrikken sluttede sig sammen og dannede deres egen idrætsforening. At Aalborg for alvor blev en idrætsby i mellemkrigstiden var således ikke mindst arbejderklassens fortjeneste.

Nakskov

Idrætten i Nakskov i mellemkrigstiden minder på mange måder om situationen i Aalborg, men der er også en del forskelle. En af lighederne består i, at også idrætten i Nakskov siden 1923 havde haft sin paraplyorganisation, Nakskov Sportsråd, der dels havde kunnet varetage idrættens interesser som helhed overfor kommunale myndigheder og andre foreninger, dels havde varetaget opgaver af fælles interesse, såsom at fremskaffe baner og træningsanlæg samt forestå fællesarrangementer.³⁰

Konkret havde sportsrådet i Nakskov siden sin start været delagtig i færdiggørelsen af først stadion ved Rosenvænget i 1923, siden ved Byfogedsøen fra 1943, leje af idrætsareal ved Løjtoftevej, bygning af idrætshal, billigørelse af lejemål for gymnastiksale, lægeundersøgelse af idrætsfolk, nye tennisbaner, bygning af et idræts- hus på stadion, planer om svømmehal etc. Desuden havde man gennem årene været

ansvarlig for idrætsmærkesagen. – På andre fronter havde Sportsrådet imidlertid haft en mindre heldig hånd. Således var man i 1920'erne, for at have hånd i hanke med begivenhedernes gang, af den opfattelse, at der kun måtte være én klub inden for samme idrætsgren. Dette sanktionerede byrådet indtil 1931, hvorefter man sagde stop, idet det indebar en blokering af foreningsdannelsen og idrætsudfoldelsen i det hele taget. Denne kursændring fik da også afgørende indflydelse på idrætten i Nakskov, som herefter kom ind i en kraftig grødetid.

I Nakskov har nærheden til vandet altid haft stor indflydelse på idrætslivet og bidraget til at give byen dens særlige idrætsprofil. Det gælder således for rosporten. Stiftet i 1887 er Nakskov Roklub ved siden af cricketklubben byens ældste idrætsforening, hvor man ikke kun roede, men også dyrkede cykelløb, skøjteløb, tovtrækning, tennis og gymnastik mv. Tennisklubben og gymnastikforeningen er udløbere af denne roklub, som således fra begyndelsen har fungeret som en slags overordnet idrætsforum i Nakskov. I 1903 indviede man sit nye klubhus, hvor borgmester Hoskiær havde siddet i byggeudvalget. Klubhuset gav mulighed for et udvidet foreningsliv, og i 1911 var Nakskov Roklub Danmarks femtestørste, omend mindre end roklubben i Nykøbing F., der var provinsens største.³¹

I 1923 brød tennisklubben ud af roklubben. Herefter koncentrerede man sig udelukkende om kaproningen. Det havde til følge, at klubben i 1934 kunne hjemføre sit første danmarksmesterskab, og flere kom til i løbet af 1930'erne og under 2. verdenskrig.

Også Nakskov Sejlklub, oprettet 1901, har præget byens idrætsliv. Tilknytningen til vandet og havnen har ikke mindst vist sig derved, at hvervet som klubbens for-

mand i mellemkrigstiden gennem mange år gik på skift mellem havnemester Remmer Sørensen og lodsformand L. V. Andersen.

Ikke desto mindre er det, når man taler om vand og Nakskov, uvægerligt svømningen, der trænger sig på. Ikke mindst takket være svømmeren Mette Jacobsens præstationer i 1980'erne og 1990'erne. Nakskov Svømmeklub daterer sig tilbage til 1924, og her som på så mange områder inden for idrætslivet i Nakskov var lærer Maigaard med ved stiftelsen og medlem af den første bestyrelse. Imidlertid er det ikke kun i dag, Nakskov står stærkt på svømmefronten. Allerede i mellemkrigstiden var klubben succesrig, arrangerede opvisningsstævner og danske mesterskaber. Træningen og stævnerne foregik indtil 1955 udendørs ved Søbadeanstalten i Møllebugten. Ved de store stævner, som fx 25 års-jubilæet i 1939, kom der – ikke mindst på baggrund af dansk svømningssucces ved de olympiske lege i Berlin tre år tidligere – så mange tilskuere, at man måtte tage Nakskov Skibsværfts flåder til hjælp som tilskuerpladser. At Nakskov Svømmeklub siden slutningen af 1960'erne har været med til at præge eliten inden for dansk svømning skyldes ikke mindst de traditioner, som blev grundlagt allerede i mellemkrigsårene.

Ved siden af svømningen er det nok gymnastikken, som har gjort Nakskov mest kendt i idrætsskredse. Ikke mindst fordi man siden 1970'erne år efter år har hjemtaget det danske holdmesterskab samt talrige individuelle danske mesterskaber. Dette skyldes ikke mindst Niels Erik Bertelsens virke siden 1960, hvor han blev ansat ved Nakskov Gymnasium. Men også han byggede på nogle af de traditioner, som den »evige« lærer Maigaard havde grundlagt siden 1920.

Og her nærmer man sig så det andet ka-

rakteristiske træk – ved siden af vandtilknytningen – i Nakskovs idræt: den bredde og mangfoldighed af idrætsgrene, som altid har gjort Nakskov til én af de gode idrætsbyer. Lad os som eksempel tage årtallet 1923. Her fandtes der følgende idrætter repræsenteret i byen: skytteforening, roklub, sejlkлуб, to gymnastikforeninger, boldklub, idrætsklub, svømmeklub og tennisklub, dvs. et betragteligt antal idrætsgrene i en lille provinsby, som havde ca. 13.000 indbyggere.³²

Men går vi frem til 1940, kan vi se yderligere idrætsgrene med selvstændig foreningsdannelse. Nu er der foruden de ovennævnte en cricketklub, en atletikforening for motionister, en bokseklub, en atletklub, en atletikforening, en »manchetklub« for ældre idrætsudøvere, en ny fodboldklub, en håndboldklub, en bordtennisklub, en badmintonklub, en KFUM-forening. Dette skyldtes en generel uddifferentieringstendens inden for idrætten i mellemkrigstiden, som vi kan se overalt i Danmark, således at tidligere tiders »paraplyforeninger« a la Nakskov Roklub, som havde meget andet end roning på programmet, nu koncentrerede sig om kun én ting. Denne tendens gjorde sig også gældende i Nakskov. Lad os i første omgang se på selve dette begivenhedsforløb og derefter på de eventuelle forklaringer herpå

Vi kan igen vende tilbage til roklubben. Allerede i 1910 var gymnastikken blevet spaltet fra, og i 1923 løsrev tennis'en sig så og dannede en egen forening. I 1925 delte idrætsklubben sig i to: atletikudøverne ville gerne have deres egen forening og dannede Nakskov Idrætsforening, hvorefter atleterne stiftede deres egen forening Nakskov Athlet Klub, som så i 1933 ligeledes blev delt i to, idet bokserne fik deres egen klub Ørnen. Princippet er et knopskydningsprincip, der her som andre steder i

landet bl.a. skyldes problemer vedr. fordelingen af de økonomiske ressourcer og de træningsmæssige faciliteter.

Men at dette ikke er hele forklaringen, kan vi konstatere, når vi ser på håndboldklubbens historie. I Nakskov tog de »gamle« klubber og foreninger hurtigt spillet til sig, da det blev introduceret i slutningen af 1920'erne. Således blev der i 1931 arrangeret en håndboldturnering for hele Lolland-Falster, hvori fra Nakskov deltog idrætsforeningen, motionsklubben, sejlklubben, boldklubben og svømmeklubben samt Olympia fra Maribo. Imidlertid blev man så småt klar over, at man havde fået en gøgeunge i reden, og i 1937 fik fodboldklubben Nakskov Boldklub vedtaget en lovændring, der cementerede, at fodbolden var klubbens fornemste idrætsgren. Herefter var det naturligt for håndbolden at bryde ud og lave sin egen forening. Frygten for en ny idrætsgrens popularitet var med andre ord også af betydning.

Men idrætslivets organisatoriske og aktivitetsmæssige udformning i Nakskov skyldtes ikke kun idrætsinterne forhold. Nakskov er nemlig også en by, der altid har været præget af stærke sociale spændinger og modsætninger, som følge af byens erhvervsstruktur med koncentration om nogle få store erhvervsvirksomheder, såsom skibsværftet og sukkerfabrikken. Det var denne spænding mellem »os« og »de fine«, som i 1931 slog ud i lys lue, da byens arbejdsløse i 1931 brød ind i et byrådsmøde og »tvang« byrådet til at bevilge penge til krisehjælp. Da disse indbrydere så senere blev arresteret, holdt andre arbejdere protestmøde foran politistationen og bombarderede den med sten og andet kasteskyts, hvorefter myndighederne hentede hjælp hos både politi og militær (helt fra Nykøbing Falster) for at sprede massen med knippelsuppe. Det er formodentlig på den-

ne baggrund af store klassemæssige modsætninger, man skal se Nakskov Byråds beslutning fra 1931 om at acceptere, at de forskellige idrætsgrene kunne være repræsenteret af flere forskellige klubber og foreninger.

Det havde der vist sig at være et vist behov for. Spaltningen af idrætsklubben i to i 1925 skyldtes nemlig også, at de lidt »fine-re« atletikfolk havde svært ved at være i stue med bokserne, bryderne og vægtløfterne. Og særligt tydeligt var det på fodboldens område, som vi må se lidt nærmere på.

Den ældste fodboldklub i Nakskov går tilbage til 1899. Den hed Velo og var en decideret arbejderklub. I 1905 dukkede der så en ny fodboldklub, B1905, op, som i højere grad var borgerskabets, og mellem disse to blev der gennem årene udkæmpet adskillige drabelige dystre. I 1919 var der imidlertid enighed om en sammenslutning. B1905's udvalg bestående af disponent Petersen, skoleinspektør Poulsen og murer J. Petersen gik i gang med sagen, og Velos udvalg bestående af maler Jensen, snedker Hansen og bager Rasmussen tilsluttede sig ideen. Så langt så godt. Imidlertid havde de to fløje ondt ved at gå i spænd sammen, og uenigheden medførte så i 1927 stiftelsen af en ny boldklub med navnet Velo, som igen fik en særlig arbejderprofil. Således var ringen sluttet. Byens største idrætsgren afspejlede atter byens klasseopdeling. Foreningsknopskydningen i Nakskov har med andre ord også haft sin tydelige sociale baggrund. Dette udgør det tredje karakteristiske træk ved Nakskovs særlige idrætsprofil.

Imidlertid hører det også med i billedet, at Velo på det rent idrætsmæssige plan aldrig fik samme succes som Nakskov Boldklub. Det skyldes antagelig, at hvor Velo fortrinsvis rekrutterede folk fra arbejder-

klassen, hentede NB sine medlemmer fra et bredt udsnit af befolkningen, herunder også fra arbejderklassen. NB's »sejr« over Velo er med andre ord ikke kun udtryk for borgerskabets sejr over arbejderklassen, selv om dette også er en del af idrættens kulturelle historie i mellemkrigstiden. Den er også et udtryk for det socialliberale samfundspartner-princips sejr over decideret arbejderorganisering, også inden for idrætten.

Hjørring

Hvis Naskov er blevet berømt for sin gymnastik og sin svømning, er cricket Hjørrings vartegn. Cricketspillet var kommet til Hjørring i 1889, takket være direktør Albert Ginges initiativ, ligesom denne også var delagtig i introduktionen af cykling, tennis og skøjteløb i disse år.³³ Den første cricketkamp blev spillet mod Sæby ude i klitterne ved Lønstrup, men snart herefter drog man længere af sted og spillede mod både Aalborg og Aarhus, og i 1913 vandt man første gang det jyske mesterskab, over Horsens. At Hjørring var stærkt spillende allerede i disse år fremgår af, at man i 1918 for første gang i 16 år tabte en kamp på hjemmebane. Året forinden var den berømte Hjørring-cricketslægt Morild for første gang begyndt at røre på sig i offentligheden, idet Thomas Morild kom på det udvalgte jyske hold i kampen København-Jylland. Da havde han allerede spillet cricket i 15 år. Det skulle ikke blive sidste gang, Morild'erne fra Hjørring lod høre fra sig.

Imidlertid var det ikke kun udenbys crickethold, man kæmpede mod. På hjemmebane i Hjørring havde man to hårde modstandere i gymnastikken og fodbolden, medens atletikken langsomt forsvandt. Trods denne konkurrence holdt

cricketsporten imidlertid, som noget enestående i landet, skansen i Hjørring. Årsagen hertil venter endnu på en nærmere opklaring, men nogle foreløbige forklaringer kan man alligevel vove.

At man fra starten gjorde sig gældende på landsplan, har sikkert bidraget væsentligt hertil. På dette tidspunkt i idrætshistorien kan man med fuld rimelighed tale om, at bredde skaber elite og omvendt. I et jubilæumsskrift fra Hjørring hedder det, at der blev spillet cricket overalt, på gader og åbne pladser. Bats blev lavet af et bræt, gærder lavede man af kosteskafter, og som bold kunne en brugt tennisbold anvendes eller en hjemmelavet af gamle cykelslanger. Sammesteds kan man læse, at nogle børn af cricketspillere i Hjørring i 1936 har stiftet en »forening til forurettede crickethustruers værn«. Om denne historie har noget på sig, har det ikke været muligt at verificere, men den fortæller noget om cricket-lidenskaben i byen. Allerede i 1913 var en spiller med »cricket-delirium« rejst hjem fra Amerika for at være med i kampen om det jyske mesterskab.

En anden bidragende faktor til cricket-succes'en er formodentlig, at cricketspillet i Hjørring tidligt fik udmærkede baneforhold, som netop dette spil er så afhængig af. Indtil 1923 havde man – som så mange andre steder i landet – spillet på den stedlige markedsplads. Dette kunne dog være en blandet fornøjelse, ikke kun som følge af hestenes og kreaturerne efterladenskaber, men også på gr. af gåsemøg: efter kampene lukkede man gæs ind på pladsen for at de kunne holde græsset nede. Derfor søgte man så i 1923 byrådet om til-ladelse til planering af et velegnet areal ved Østre Skole, og fik tilladelse hertil. Begyndelsen til Hjørring Stadion var indledt, og seks år senere, i 1929 kunne det smukke, højtbeliggende stadion indvies.

Det har næppe været til skade for dette arbejde, at byens »spidser« bakkede op. Idrætten i Hjørring havde fra starten været borgerskabets idræt. Sådan var det også i mellemkrigstiden.

Men der var også andre end borgerskabet, der dyrkede idræt i Hjørring i 1920'erne og 1930'erne. Og historien herom kan samtidig illustrere forholdet mellem idræt og arbejdsløshed i en provinsby i de hårde tredivere.

Situationen var nemlig den, at de arbejdsløse ikke var velkomne på Hjørring Stadion. Man var så stolt over sit nye anlæg, at man frygtede, at de mange arbejdsløse ville slide det ned, og så blev de helt enkelt smidt ud, lige så hurtigt de kom ind. End ikke en forespørgsel om at få en gammel laset fodbold kunne imødekommes. Men så var der til gengæld andre muligheder. I en beretning fra en medstifter af Hjørring AIK om denne tid hedder det:

»Der var en knaphed på materielle goder, men til gengæld rigdom på samvær. I haver og gårde bag boligkvarterernes huse flokkedes børnene til cirkus og tableau. Hvad enten det var Danmarksgade, Nørregade, Toftegade, Frederikshavnsvej eller Palleskærvej havde kvarteret sin have eller sin gård, hvor der opførtes forestillinger. Her var man med enten som tilskuer eller som aktør. Men det kneb med at klare sig med disse fornøjelser, når man kom lidt højere op i alder, og for nyudlærte håndværkere og unge, der havde været ude og passe et arbejde, var det måske ikke lige sagen.«³⁴

Så gik turen i stedet til Markedspladsen. Mange af disse unge var i forvejen beskæftiget med fodboldspillet i Hjørring Idrætsforening, så i begyndelsen var det cricket, der blev spillet i dagtimerne.

I store træk startede dagen ganske tidligt i disse år. Man skulle først til kontrol i fagforeningen. Men her var det så godt som altid et negativt svar, der mødte den unge mand, som skulle møde op for om

muligt at blive sendt på arbejde. Det var deprimerende, men føltes ikke så voldsomt, for der var jo mange i samme båd. Kontrollen var samlingspunkt i hverdagen, og var vejret ellers til det, gik turen fra fagforeningen og ud på Markedspladsen. Med sig havde de unge svende og arbejdere et par mursten, et bat og en bold af en fast papirkerne og ringskåret cykelslange.

Fra Jyllandsgade og Tørholmsvej førte en – også efter datidens forhold – meget lidt trafikeret vej ned mod Markedspladsen. Det var et yderst velegnet område til cricket-spillet. Murstenene blev sat på højkant med overlægger, og så havde man et brugbart gærde. Der blev gået til sagen med bat og bold i en sådan grad så gummiringene fløj om ørerne på spillerne.«³⁵

Imidlertid er cricket også et spil, hvor næsten halvdelen af deltagerne er passive igennem længere perioder. Og der var derfor brug for andre aktiviteter at give sig til:

»Aktiviteterne blev derfor mangeartede, men alt havde det med idræt at gøre, når det foregik på Markedspladsen. Man løb om kap, sprang længde- og højdespring og kastede med forskellige redskaber. Helt naturligt kom det også dertil, at der skulle spilles fodbold. Med 30-40 arbejdsløse på Markedspladsen, kunne der laves flere hold, og man kunne konkurrere med hinanden.«³⁶

Denne selvorganiserede arbejdsløshedsidræt var en modpol til både den velbærgede idræt i Hjørring Idrætsforening, og den idræt for de arbejdsløse der blev igangsat fra oven flere steder i landet, med udgangspunkt i DIF's initiativ i København allerede i 1920'erne.

Til gengæld vedblev denne arbejdsløshedsidræt i Hjørring ikke at være uorganiseret. Efterhånden som der kom flere og flere til, blev snakken om at stifte en forening så intens, at man 12.7.1932 ved et møde på Afholdshotellet kunne stifte Ar-

bejdernes Idræts Klub, Hjørring AIK. Mellem den og Hjørring Idrætsforening blev der igennem årene udkæmpet adskillige drabelige dystre, der i høj grad bar præg af et socialt og kulturelt modsætningsforhold. Ved en enkelt lejlighed ringede man til politiet for at bede om eskorte til dommeren, da det ene holds tilhængere følte sig snydt af »manden i sort«. ³⁷ Trods den sociale og kulturelle særstatus blev AIK imidlertid aldrig nogen politisk forening, lige så lidt som Hjørring Idrætsforening var det. Kun via sporten, som det primære, kom det politiske tilhørsforhold til udtryk. Konkurrence mellem de to klubber forekom til stadighed, bl.a. med hensyn til at »fiske« spillere:

»Penge kunne man ikke lokke med, når der skulle fiskes spillere fra den ene eller den anden, men noget der var mindst ligeså betydningsfuldt, som penge, nemlig arbejde, blev der tilbudt, såfremt man var parat til at skifte klub. I den veletablerede Hjørring Idrætsforening var der bedre mulighed for en udnyttelse af arbejdstilbud. Forbindelserne var ældre og mere indflydelsesrige. Det var ofte en vanskelig situation, unge arbejdsløse blev stillet i, når de stod i valget. Skulle de tage mod fast arbejde på bekostning af at forlade kammeraterne i den klub, de havde deres rødder i?« ³⁸

På trods af at den sportslige relation mellem de to klubber udadtil gik forud for den klasse-mæssige modsætning, greb det sociale element af dagligdagen således afgørende ind i det sportslige. Lige så lidt som i dag kunne idrætten stå uden for samfundet. Nok kunne man stort set holde sporten fri for politik, men holde den fri af sociale og kulturelle spørgsmål var en umulighed.

Men satte samfundet således sit præg på idrætten i Hjørring, gik bevægelsen også den modsatte vej: idrætten satte også sit præg på samfundet. Det skete bl.a. via de fester og revyer, som idrætsforeningerne

enkeltvis eller i samarbejde iværksatte gennem det meste af mellemkrigsårene. Således blev den første Hjørring Idrætsforening-revy spillet i 1928 på Hotel du Nord, i anledning af at man havde den kendte engelske crickettræner Mr. Chaplin på besøg, men allerede året efter rykkede man ind i Svanelunden, hvor der pr. tradition blev spillet revy. Denne professionelle revy blev imidlertid udkonkurreret af idrætsforeningens revy, som frem til midten af 1930'erne blev en af de store publikustræffere i Hjørrings forlystelsesliv, ligesom den bidrog til at holde liv i idrættens økonomi.

Og det kunne der nok være brug for i de besværlige tredivere. Cricketsporten var – som følge af de store afstande mellem de bedste klubber og deraf affødte store transportudgifter – ikke én af de billigste idrætsgrene. Til gengæld sparede man så, hvor man kunne. Når man spillede på udebane og ikke havde råd til at tefonere resultatet hjem, tog man i stedet et par brevduer med i bur. Straks efter kampen blev der så skrevet to lapper, som fx »Vandt med en halvleg«, og så blev duerne sluppet løs og kunne snart formidle resultatet i hjembyen. ³⁹ Sådan var det også at dyrke idræt i trediverne. På mange måder var idrætten i langt højere grad end i dag byens repræsentation udadtil og indadtil med tilhørende fornemmelse af et lokalt tilhørsforhold.

Horsens

Det gjaldt i mellemkrigstiden ikke mindst for Horsens's vedkommende, byen, der i disse år som følge af sin store arbejdsløshed, blev kaldt »Jyllands kirkegård«. Men den omstændighed, at Horsens i samme periode inden for såvel cricket som fodbold, hvor man blev kendt som »den gule fare«, var en stærk idrætsby, bidrog til, at

Horsens-borgerne alligevel kunne føle stolthed over deres by. Dette er i dag endnu mere udtalt, hvor arbejdsløshedspræget ikke er større end andre steder, og hvor man op igennem 1970'erne og 1980'erne har været Danmarks førende basketball-by, i det mindste pr. capita.⁴⁰

Idrætten i Horsens blev i mellemkrigstiden næsten udelukkende varetaget af HfS, dvs. Horsens forenede Sportsklubber.⁴¹ Denne forening var blevet stiftet i 1915 som en sammenslutning af Horsens Boldklub, startet af adjunkt Steenberg med Walther Crome, søn af den ene halvdel af kompagniskabet Crome og Goldschmidt, som formand, og Idrætsklubben Fremad, en klub af unge arbejdere som ikke kunne finde sig til rette blandt de ældre og »fine-re« medlemmer i boldklubben. Først med sammenslutningen i 1915 blev der gjort en ende på mange års stridigheder og bitre arvefjendeopgør. En sammenlægning, mente man, ville kunne styrke det samlede idrætsliv i Horsens udadtil, hvor Boldklubben var blandt Jyllands stærkeste i cricket, medens Idrætsklubben stod stærkt i fri idræt og gymnastik og var ved at overhale boldklubben på fodboldområdet. Dette kom også til at holde stik, men vigtigere var måske, at sammenslutningen desuden virkede som en magnet på al idræt i byen indadtil. I en byhistorisk beskrivelse af Horsens fra 1919 hedder det:

»De mange smaa Sportsforeninger, der tidligere fandtes i Byen er, til bedste for deres Virkeevne, blevne slaaget sammen i Horsens forenede Sportsklubber under Ledelse af Overretssagfører Lauritz Nielsen ... Sportsklubberne omfatter saa godt som alle Idræts-grene. Klubbens medlemmer har Sportspladsen ved Østergade til Tumbleplads.«⁴²

HfS blev med andre ord paraplyorganisation for byens idræt, og blandt de få idrætsgrene, som klubben ikke varetog, var der

muligheder for at dyrke idræt i Horsens Sejlklub, Roklubben og Tennisklubben, hvis formand, brygmester Holm, i 1925 skulle blive formand for HfS, hvilket fortæller om det nære personlige samarbejde på ledelsesplan. Roklubbens formand, C.A. Aggerbeck, var generelt idrætsinteresseret, og da planerne om Horsens stadion ventileredes midt i 1920'erne, var hans søn en af medunderskriverne blandt byens honoratiorens på anmodningen til byens erhvervsliv om støtte.

Hurtigt fik HfS desuden både en svømmeafdeling samt en bokse- og brydeafdeling tilknyttet. Karakteristisk for mellemkrigstidens parcelleringstendens – som vi tidligere har set i Nakskov – forlod disse afdelinger dog hurtigt HfS igen og dannede egne foreninger, hvor Horsens Atletklub gennem tyverne og trediverne skulle hente store sportslige triumfer, herunder en olympisk medalje i boksning.

Til gengæld stod man i HfS så meget desto stærkere i atletik og fodbold. Allerede i tyverne vinder man adskillige individuelle danmarksmesterskaber i atletik, i bl.a. tikamp, længdespring, spydkast og mellemdistanceløb, samt den eftertragtede Bülow-pokal til ejendom. Og i løbet af 1930'erne og 1940'erne udvikler klubben sig til at blive en af Danmarks absolut bedste atletikklubber. Blandt de mere interessante af disse var spydkasteren Niels Møllers mesterskaber i disciplinen: spydkast sammenlagt, dvs. kast med både højre og venstre arm. Atletik var Horsens' førende idrætsgren gennem hele mellemkrigsperioden.

Midt i tyverne fik klubben tilknyttet en af landets dygtigste fodboldtrænere, den navnkundige Carl »Skoma'r« Hansen og så begyndte også denne idræt at gøre Horsens landskendt. Det var på dette tidspunkt, omkr. 1925-26, at begrebet »den gule fare« opstod. Allerede i Carl Skomar's

anden sæson som træner vandt HfS det jyske mesterskab, som AGF ellers normalt sad på. Kampen om danmarksmesterskabet var dengang ordnet således, at vinderen i Københavnsområdet spillede mod Provinstmesteren: Denne blev fundet efter et cup-system, som var tilrettelagt således, at Jylland spillede mod Fyn, medens Lolland-Falster først spillede mod Bornholm, hvorefter vinderen heraf spillede mod Sjælland. Herefter spillede så Provinsens finale, der i disse år ikke så sjældent var en kamp mellem AGF og B1901. I HfS's tilfælde i 1925-26 vandt man i første runde over Svendborg, men tabte så derefter til B1901.

Da det næste skridt henimod en egentlig danmarksturnering blev taget i 1929-1930 med fem københavnske hold og fem provinshold, var HfS god nok til at komme med i denne udsøgte kreds. Man fik også sin første landsholdsspiller i form af målmanden Svend »Himmelhund« Hansen, men da DBU i 1936 indførte grundprincippet for den nuværende turneringsform med tre divisioner, måtte HfS se sig placeret i 3. division vest. I en enkelt periode har man været i 1. division, men ellers har 2. og 3. division været hjemsted. Nogen udpræget fodboldby som fx Vejen og Vejle er Horsens aldrig blevet. Til gengæld har den samlede vifte af idrætsgrene, med topresultater indenfor disse, været større.

Det ses fx derved, at Horsens traditionelt også har været en meget stærk cricketby. Ligesom for fodboldens vedkommende var det engagementet med en træner udefra, der for alvor satte skub i cricketlivet: man havde sæsonen 1929-30 held til at få fat i den kendte engelske træner, Mr. Chaplin – manden der gav anledning til de berømte idrætsrevyer i Hjørring – og så blev Horsens også stærk på dette felt. Den første storhedsperiode for cricket'en fandt sted i

1930'erne. I løbet af perioden 1930-39 erobrede man det jyske mesterskab 7 gange, derefter igen i 1943, 1944 og 1947. Selv så stærke klubber som Hjørring, AaB og Fredericia blev sat til vægs. Det skyldtes ikke mindst klubbens bedste bowler, Herluf Hansen, som i 1944 passerede 1000 gærder for et gennemsnit på kun 7,89 pr. gærde. Den næste storhedsperiode, som ikke skal omtales nærmere her, fandt sted i 1960'erne, hvor man fik flere spillere på landsholdet.

Cricketspillet i Horsens fandt i det meste af mellemkrigstiden sted på Fælleden foran Statsfængslet, hvor det undertiden kunne knibe med græsset. I 1939 flyttede man så til en bane, som var anlagt i en grusgrav tæt op ad den gamle bane. Her fik man til gengæld én af landets bedste baner.

Atletikken og fodbolden fandt derimod sted på det gamle Østergade Stadion. Her gik det ofte livligt til, og spillepladsen lå klos op ad tilskuerpladserne, således at klubbens formand, brygmester Holm, så sig nødt til at indskærpe, at

»der på Idrætsbanerne måtte herske en god Tone og vogtes stærkt på de Udtalelser, som en Kamp kunne give anledning til.«⁴³

Østergade-anlægget havde desuden den ulempe, at der ved benyttelsen af det skulle sendes en ansøgning til skoleudvalget. Dette gav fx i 1925 HfS lov til at benytte pladsen tirsdag og torsdag fra kl. 20.30 samt om søndagen mod til gengæld at betale 300 kr. om året i leje og desuden at påtage sig ansvaret for opsyn. I længden var denne situation utilfredsstillende, og klubben gik derfor på jagt efter et velegnet areal, som man selv kunne have råderet over.

Besværet hermed kan illustrere vanskelighederne i adskillige andre provinsbyer. Man interesserede sig dels for Folkets

Lund, højtbeliggende nær ved byens borgerlige park med udsigt ud over fjorden, men forslaget faldt, da det hed sig, at man blev forpustet af at gå derop. Et areal ved Vejlevej havde man også i kikkerten, ligesom et ved Bygholm (på den nuværende dyrskueplads) og en plads på det såkaldte »Mudder« nede ved fjorden. Den borgerlige gruppe ville ikke støtte forslaget om Folkets Lund, og den socialdemokratiske borgmester ville ikke høre tale om et stadion, men kun en øvelsesplads. Selv om man hentede en konsulent fra DIF til Horsens for at søge råd, kom man ingen vegne.

Nu hører det imidlertid også med til idrætsbilledet i Horsens i 1920'erne, at HfS holdt sine bestyrelsesmøder hos restauratør Wium Christensen inde i Graven. Dette lokale blev også kaldt »Den lille Byrådssal« og bar efter kilderne at dømme ikke sit navn med urette. Her blev snakket om andet end idræt. Blandt dem, der kom her, var bl.a. brygmester Holm, som havde siddet i byrådet for den borgerlige fællesliste indtil 1919 og fra den tid stadig havde en tæt forbindelse til byrådsmedlemmerne. Om dette har gjort udslaget, da idrætspark-sagen blev løst, kan ikke verificeres nærmere, men i henvendelsen til byens erhvervsliv i 1927 om at støtte klubben med pekuniær hjælp udover de 50.000 kr., som byrådet bevilgede, figurerede både borgmester Sørensen og brygmester Holm samt andre af de personer, som jævnligt mødtes i »Den lille Byrådssal« i Graven.⁴⁴ Resultatet heraf blev erhvervelsen af en grund på Langmarksvej i byens nordvestlige hjørne på et areal, hvor kommunen dog først måtte sætte en vandledning på budgettet, ligesom der blev rejst hegn, drænet og sået græs. Sommeren 1929 kunne man så indvie stadion med arkitekt Norns flotte indgangsparti, inspektørbolig, mødelokale og en flot trætribune. Det skete under stor

festlighed med masser af taler om formiddagen, en fodboldkamp mod B93's danmarksmestre, opvisning af Niels Bukhs mandlige elitehold og bal i håndværkerforeningen om aftenen. – Således fik Horsens alligevel sit stadion, trods den socialdemokratiske borgmester Sørensens skepsis. Problemet blev løst i mindelighed. Man snakkede sig til rette og undgik – modsat Nakskov – konflikter

Horsens er i det hele taget et eksempel på en arbejderby, som ikke har haft en socialt differentieret, klassekampspræget idræt. Borgerskabets forening har stort set været rummelig nok til at kunne forene kræfterne i en by, hvor borgmesteren traditionelt har været socialdemokrat, og pressen lige så traditionelt har været domineret af Venstre. Byens nuværende borgmester, Vagn Ry Nielsen, spillede karakteristisk nok venstre back på HfS's berømte drengehold fra 1952.

Rønne

Noget anderledes så det ud på Bornholm i mellemkrigstiden. Nærmere bestemt i Rønne. Her var der i århundredets begyndelse op til ca. 1910 en meget skarp, politisk og kulturel opdeling mellem klubberne. Således dyrkede borgerskabet idræt i Rønne Boldklub, medens Stjernen var afholdsfolkenes klub, og de kirkeligt interesserede selvsagt var organiserede i KFUM.⁴⁵ Klubben Viking var som en af de få i provinsen på dette tidspunkt en udtalt politisk idrætsforening. Initiativtagerne til foreningens oprettelse var Socialdemokratiske Ungdom, der indså, at der var interesse for fodboldspillet blandt byens arbejderungdom, og medlemsskab i Viking var betinget af medlemsskab i S.U.

I 1910 skete der imidlertid visse ændringer. Viking erklærede sig, efter tilladelse

fra Socialdemokratisk Ungdom, som en apolitisk forening, der dog stadig rekrutterede arbejderungdom. Stjernen blev opløst, og mange spillere og ledere herfra flyttede over i Viking. Fra KFUM brød en del arbejderungdom ud, da de ikke kunne finde sig til rette i klubben, og stiftede i stedet B1910, medens borgerskabet støt og roligt fortsatte i Rønne Boldklub. Resultatet blev således fire levedygtige klubber, med hver sin tydelige profil. Ganske vist måtte B1910 som en lille, ung klub stoppe aktiviteterne 1914, da spillere og ledere var indkaldt til sikringsstyrkerne, så at man lå stille 1915-21, men klubben vendte stærkt tilbage og blev bornholmsmester i fodbold tre gange i træk i 1930'erne og brød hermed Vikings mangeårige monopol på dette område. I samme periode var B1910 ligeledes blandt initiativtagerne til at popularisere brydningen på Bornholm, og tilhørte sammen med Aakirkeby, Nexø og Svaneke de førende brydeklubber på Bornholm.⁴⁶

Viking, som koncentrerede sig om fodbold, holdt til på Galløkken på en knoldet, sandet og vindomsust bane, hvor omklædningen foregik i skovbrynet. Man havde dog også et sirligt lille klubhus af træ med veranda, som på billederne fra trediverne mest af alt ligner et peberkagehus. Det led en grum skæbne under besættelsen, da tyskerne tog det i brug, og var ved krigens afslutning så ramponeret, at det blev solgt for en slik.

Fra midten af 1930'erne diskuterede Rønne-klubberne, trods det at Viking ofte gik alenegang i forhold til de andre klubber, muligheden af oprettelsen af et egentligt stadion i Rønne til afløsning af den gamle hæderkronede Østergade-bane. Man vandt gehør for sagen hos byrådet, og i 1947 kunne Rønne Stadion indvies.

I mellemtiden var der sket det, at Rønnes suveræne status inden for den born-

holmske idræt var blevet rystet. Det skete, da Svaneke Boldklub i 1939 for første gang vandt det bornholmske mesterskab i fodbold – på trods af nedgang i byens befolkningstal igennem trediverne, ikke mindst blandt ungdommen.⁴⁷ Denne bedrift var derfor i sig selv en overraskelse, men forhistorien er ikke mindre interessant. I 1931 havde man nemlig her, på grund af dårligt sammenhold, søgt Bornholms Boldspil Union (BBU) om en frivillig nedrykning fra mesterrækken, men BBU sagde nej og reddede derved Svaneke mesterrækkestatus. Herefter startede så »guldaldertiden«. Svaneke hold blev kaldt »de grønne gærdesmutter«, fordi holdet bestod af små og lette, men teknisk dygtige spillere, der trænede utroligt meget. Imidlertid blev det også BBU, som forskærtsede mulighederne for videre succes. Erobring af bornholmsmesterskabet var nemlig dengang automatisk ensbetydende med oprykning til 3. division, men dette blev forhindret, da BBU ikke kunne godkende banen i Svaneke, og så blev oprykningen alligevel et Rønne-anliggende.⁴⁸ Ganske vist vandt Svaneke turneringen igen i 1940-41, men banen var stadig lige dårlig, og da den endelig var blevet udbedret og klar i 1944 – bl. a. takket være et tilskud fra Svaneke byråd på 1.000 kr og klubbens eget bidrag på 6.000 kr. via borgerlån⁴⁹ – havde Rønne-klubberne igen vundet fodfæste.

I Rønne gik klubberne, på initiativ af B1910, fra 1947 i gang med at diskutere en sammenslutning. Det var Viking dog ikke interesseret i. S sammenslutningen af Rønne Boldklub og B1910 blev først en realitet i 1956, og da var Viking i mellemtiden blevet yderligere stærk og står i dag som Bornholms absolut stærkeste klub på fodboldområdet med en meget stor ungdomsafdeling, som også på landsplan altid har

stået stærkt. Rønne er således et af de få steder i landet, hvor byens arbejderklub blev den stærkeste. Det skyldes ikke mindst en udpræget klubkultur, hvor man næsten altid har rekrutteret trænere og ledere fra andre rækker.

Idrætten i Rønne og Bornholm som helhed i trediverne og fyrrerne handler imidlertid ikke kun om et ø-samfund lidt i hygge-periferien af idræts-Danmark. Her ser man også, hvordan den store historie kastede sine skygger ind over den lille idrætshistorie. Blandt de mest ubehagelige eksempler herpå er historien om kommunisten og frihedskæmperen Thor Vang fra Gudhjem, der var medlem i Sømændenes Idræts Klub. Som følge af sit politiske tilhørsforhold blev han interneret, først i Horsørødlejren, senere i Stutthof og prøvede her at holde liv i sig selv og sine medfanger ved at lave gymnastik. I det lange løb mislykkedes han med begge dele. På et fotografi fra før krigen ser man ham som en stærk og muskuløs spydkaster, men han døde af plettyfus ved hjemkomsten til København efter evakuering af kz-fangerne i 1945.⁵⁰

Men også i mindre dramatisk form påvirkede fascismen idrætten på Bornholm. Således havde brydningen på Bornholm i 1936 besøg af brødrene Abraham og Michael Kurland fra den jødiske idrætsklub Hakoah. Ingen af dem havde lyst til at deltage i de olympiske lege i Berlin i Hitler-Tyskland i 1936 og tog derfor i stedet på ferie på Bornholm. Her præsenterede de den nye sport ved et par propagandastævner, og gennem resten af 1930'erne gentog dette sig ved deres årlige sommerferieophold.⁵¹

Ligeledes hævdes det, at en omtale af et brydestævne på Højskolehjemmet i Nexø i Radioens 22-presse for alvor satte skub i brydesporten, og bevirkede at nye udøvere meldte sig ind i klubberne og gik i gang

med træningen. Således påvirkede både de teknologiske fremskridt og de storpolitiske forhold idrætten på Bornholm. Idrætten blev i løbet af 1930'erne en del af det omgivende samfund, ligesom idrætten på den anden side trængte ud i alle kroge, selv til brydemadrassen i Nexø. At betragte idrætten som en ø i samfundet kunne ikke længere lade sig gøre.

Idrætten blev i løbet af mellemkrigstiden – og her især i 1930'erne – indvævet i det omgivende samfund i en hidtil uset udstrækning, ligesom idrætten selv bidrog til ændringen af dette samfund. Der var tale om en gensidig påvirkning.

Perspektivering – ud i det fri i fællesskab

Mere end ved så mange foredrag om samfundssind og social ansvarlighed var det på idrætsarenaerne og de mere eller mindre primitive idrætsanlæg, at fornemmelsen af at være borger i et samfund og fornemmelsen af at være ansvarlig for et fællesskab blev indarbejdet. Det skete vel at mærke som en kropslig aktivitet – ude i det fri. Sportens fornemmelse af frihed og mulighed for det enkelte individ for at sætte sig igennem – i samklang med sol, vejr og vind – var en del af grunden til, at danskerne tog idrætten til sig i mellemkrigstiden.⁵²

Det er i dag en hævdunden sandhed, at den svenske gymnastiks gennembrud i Danmark havde en væsentlig betydning for det danske bonde-demokratis udformning i 1880'erne. På samme måde bør man tale om idrættens betydning for demokratiseringen af hele det danske samfundsliv fra 1920'ernes start. Her lærte man – med sin krop – at idrætten handlede om at kombinere det sociale med det individuelle.

Den modernisering af det danske samfund, som fandt sted »fra oven« i mellem-

krigstiden, med forbedret sociallovgivning, ferie i 14 dage for lønarbejdere og massekommunikationens udbredelse i form af radioen, havde sin pendant i en tilsvarende modernisering »fra neden« i form af et sandt kropsligt gennembrud. Den danske befolkning som helhed lærte at sige, vise og fremfor alt gøre det, som tidligere ikke var tilladt. Kikker man i familiealbummerne fra disse år, ser man unge mennesker, som i dag er vores olde- og bedsteforældregeneration, ved stranden – klædt i næsten ingenting. De kæler, pjatter og pjanker i en udstrækning, man ellers aldrig tidligere havde set. Der er tale om en erotisk åbenhed, som modsvares af de mange kække og frejdige billeder fra idrætsstævner og -udflugter, hvor kønnene også havde mulighed for at mødes i utvunget samvær, for slet ikke at tale om ballerne bag efter når man havde haft lejlighed til at tage hinanden i øjesyn.

Tilsammen vidner dette friluftsliv og idrætsliv om en vilje til at ændre på hver-

dagslivet og den fysisk-kropslige praksis. Man kan også tale om en slags ikke-bevidst erobningsstrategi i forhold til ens egen krop, som man nu endelig tager i besiddelse ud fra en målestok, som man selv er med til at fastsætte. Denne strategi var ikke led i en målbevidst slagplan. Snarere prøvede man sig frem – ad erfaringens vej – og var på den måde med på en både ydre og indre opdagelsesrejse, hvor de rent kropslige erfaringer var med til en samlet reorganisering og åbning af sanserne i forhold til tiden før 1. verdenskrig. Det er i dette lys, idrættens gennembrud på landet og i byen skal ses: som en del af tilvejebringelsen af et nyt, rationalistisk udfoldelses- og oplevelsesrum, der i princippet stod åbent for alle som led i et kropsligt demokrati. Samfundsmæssighed fremstod her ikke som en fiks ide, men som en erfaring, der gik folk i blodet. Det er denne erfaring, befolkningen i de her omtalte provinsbyer har fælles, på trods af de tydelige forskelle, som også gør sig gældende fra by til by.

Noter

1. Per Jørgensen: *Dansk Idræts-Forbund og sportens gennembrud. En undersøgelse af Dansk Idræts-Forbunds rolle i sportens indførelse og etablering i Danmark ca. 1896-1918*. Ph. D.-afhandling, Odense Universitet 1995.
2. Niels Kayser Nielsen: *Idræt og offentlig støtte – set i et civilisationsperspektiv*, i: *Fortid og Nutid* vol. 36, nr. 3. (1989), s. 180 ff., Niels Kayser Nielsen: Et overset kapitel – om sporten og gårdmandslinjen i dansk idræts historie, i: Else Trangbæk (red.): *Den engelske sports gennembrud i Norden*. København 1990, s. 173 ff. og Jørn Hansen: *Kropsudfoldelse – fra sport til jogging*, i: *Den jyske historiker nr. 53 – krop, bevægelse og identitet* (1990), s. 81 ff.
3. C.C. Jessen: *Under Sundhedens Banner*, i: *Gymnastisk Selskabs Årsskrift 1905*, s. 64.
4. DIF's Årsberetning 1917. København 1918, s. 22.
5. DIF's Årsberetning 1918. København 1919 s. XXX11.
6. DIF's Årsberetning 1917. København 1918, s. 13.
7. *Ibid*, s.62.
8. DIF's Årsberetning 1925. København 1925, s. 26.
9. F.R: Hansen m. fl. (red.): *Haderslev Idrætsforening 1922-72*. Haderslev 1972, s. 9.
10. Poul Mortensen: *Aalborg Svømmeklub 1913-1988*. Aalborg 1988, s. 24 ff.
11. Niels Kayser Nielsen: *Fra krostue til hal – om badminton i mellemkrigstiden*, i: *Tidsskrift for idræt 1994*, nr. 1, s. 6 ff.
12. DIF's Årsberetning 1933. København 1934, s. 85.
13. MG IK 1900-1925. Middelfart 1925, upag.
14. Ditlev Andersen: *Ikast. Spredte træk om byen og nogle af dens borgere*. Ikast 1975, s. 89.
15. Keld Andersen (red.): *Espergærde Idræts Forening 1935-1985*. Espergærde 1985, s. 13.

16. Børge Hede: *Assere. Foreningsliv gennem 100 år. As u. år, s. 52.*
17. Eivind Samuelsen (red.): *Idræt i Aalborg gennem hundrede år.* Aalborg 1983, s. 27
18. Bornholms Boldspil Union 1907-57. Rønne 1957, s. 36.
19. Aksel Kristensen og Ole Torp Andersen (red.): *Idræt i Klokkeholm gennem 100 år.* Udg. af Lokalhistorisk Arkiv for Hellevad og Ørum sogne 1985, s. 13.
20. Niels Kayser Nielsen: Højskole og sport – om idrætten i Vejen, i: *Magasin fra Det Kongelige Bibliotek* 1994; 2, s. 29 ff.
21. Søren Alkær sig: *Vejen sogn i Malt herred. Et stykke kulturhistorie.* Vejen 1940, s. 415.
22. Poul Sørensen: Sporten og friluftslivet, i: *Knud Moseholm m.fl. (red.): Kolding i det tyvende århundrede indtil kommunesammenslutningen i 1970*, bd. 2. Kolding 1979, s. 135 f.
23. F.R. Hansen m. fl. (red.): *Haderslev Idrætsforening 1922-72.* Haderslev 1972.
24. Bjarne Dons (red.): *Atletikglimt.* Odense 1985, s. 19 f.
25. Anders Monrad Møller og Jørgen Thomsen: *Vækst og vagtskifte. Odense 1914-1940.* Odense 1987, s. 461 f.
26. Georg Nørregaard: Nykøbing Falster gennem tiderne. 2. del: *Demokratiets vækst.* Nykøbing 1982, s. 271
27. Djorn Juni: *Sognebo og aktiv ungdom. Poulsker Idrætsforenings første 50 år i ord og billeder.* Nexø 1978, s. 10.
28. Eivind Samuelsen (red.): *Idræt i Aalborg gennem hundrede år.* Aalborg 1983, passim
29. Poul Mortensen: *Aalborg Svømmeklub 1913-1988.* Aalborg 1988, s. 30 ff.
30. Manfred Skipper m.fl. (red.): *Idræt i Nakskov.* Nakskov 1988, s. 5 ff.
31. Georg Nørregaard: Nykøbing Falster gennem tiderne. 2. del: *Demokratiets vækst.* Nykøbing 1982, s. 267.
32. Trap: Danmark. 4. udgave, bd. 4: *Maribo Amt, Odense Amt, Svendborg Amt.* København. 1923, s. 31.
33. Torben Vandsted m.fl. (red.): *Hjørring Idrætsforening 1886-1986.* Hjørring 1986, s. 11 ff.
34. Ibid, s. 43 f.
35. Ibid, s. 44 f.
36. Preben Mortensen (red.): *50 år – og stadig på vej. 1932-1982.* AIK Frems jubilæumsnummer. Hjørring 1982, s. 32.
37. Ole Vang Bruun og Egon Sørensen (red.): *Hjørring Fodboldommerklub 1941-1981*, s. 5.
38. Torben Vandsted m.fl. (red.): *Hjørring Idrætsforening 1886-1986.* Hjørring 1986, s. 50
39. Ibid, s. 62.
40. Bodil Møller Knudsen og Ole Schiørring: *Fra grubehus til grillbar. Horsens i 1000 år.* Horsens 1992, s. 266 ff.
41. Paul Høj m. fl. (red.): *Sporten i Horsens 1882-1990.* Horsens 1990.
42. Andreas K. Jensen (red.): *Danske Byer og deres Mænd*, bd. IV a: Horsens By. Aarhus 1919, s. 91.
43. Paul Høj m. fl. (red.): *Sporten i Horsens 1882-1990.* Horsens 1990, s. 21.
44. Ibid, s. 22.
45. Arne Jørgensen (red.): *Idrætsklubben Viking. 75 års jubilæum 1907-82*, s. 7.
46. Arne Madsen: Brydning på Bornholm, i: *Bornholmske Samlinger*, 2. rk., bd. 18 (1984), s. 59 ff.
47. Robert Egevang (red.): *Svaneke bys historie.* Svaneke 1986, s. 196.
48. *Bornholms Boldspil Union 1907-57.* Rønne 1957, s. 53.
49. Ibid.
50. Kjeld Pedersen: Thor Vang, i: *Bornholmske Samlinger*, 2. rk., 18. bind (1985), s. 172 f.
51. Arne Madsen: Brydning på Bornholm, i: *Bornholmske Samlinger*, 2. rk., bd. 18 (1984), s. 63 et passim.
52. *DIF's Årsberetning 1922.* København 1923, s. 68.